

Перспективою подальших пошуків у напрямку дослідження є аналіз гедоністичних основ естетичного в царині вокального мистецтва.

Література

1. Аристотель. О душе : Соч. в 4 томах / Аристотель. – М. : Изд-во АН СССР, 1976. – Т. 1. – 373 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Эстетика. В 4 томах / Г.В.Ф. Гегель. – М. : Искусство, 1971. – Т. 3. – 621 с.
3. Гоббс Т. Сочинения в 2 томах / Т. Гоббс. – М. : Мысль, 1989. – Т. 1. – 622 с.
4. Гребенюк Н.Е. Вокально-виконавська творчість : автореф. дис... д-ра мистецтвознав. : 17.00.03 / Н.Е. Гребенюк; Нац. муз. акад. України ім. П.І.Чайковського. — К. : 2000. – 39 с.
5. Зинченко В.П. Размышления о душе и ее воспитании (Час души) / В.П. Зинченко // Вопросы философии.— М. : 2002. – № 2. – С. 131-136.
6. Крымский С.П. Контуры духовности. Новые контексты идентификации / С.П. Крымский // Вопросы философии. – М. : 1992. – № 12. – С. 17-24.
7. Литвак М.Е. О наслаждении и удовольствии! [Электронный ресурс] / М.Е. Литвак. – Режим доступа: webinary.com.ua/publ...dlja...naslazhdenii...m_e_litvak...
8. Лосев А.Ф. Музыка как предмет логики / А.Ф. Лосев // Форма. Стиль. Выражение. – М. : Мысль, 1995 – С. 405-602.
9. Чиксентмихайи М. В поисках потока. Психология увлечённости повседневной жизнью [Электронный ресурс] / М. Чиксентмихайи. – Режим доступа к книге: <http://www.cgu.edu/pages/1871.asp>

Анотація

В статті розкривається загальне і особливе у визначенні таких категорій, як душа, дух, духовність, що дозволило зрозуміти і розмежувати поняття задоволення і насолоди з позиції духовності у сфері співацької діяльності, а також з'ясувати сутність цієї відмінності.

Аннотация

В статье раскрывается общее и особенное в определении таких категорий, как душа, дух, духовность, что позволило понять и развести понятия удовольствие и наслаждение с позиции духовности в сфере певческой деятельности, а также выяснить сущность этого различия.

Summary

In the article analyses general and special phenomenon in the definition of such categories as soul, spirit, spirituality, which let in possible to understand and separate notions of pleasure and enjoyment from the point of view of spirituality in the sphere of singing activity, defining the essence of this difference.

Ключові слова: душа, дух, духовність, духовна насолода, творчість, одухотворення, «потік».

Ключевые слова: душа, дух, духовность, духовное наслаждение, творчество, одухотворённость, «поток».

Key words: soul, spirit, spirituality, spiritual enjoyment, creativity, inspiration, «stream».

Подано до редакції 15.09.2011.

УДК [37.034-053.6] (477) "18/19"

©2012

Ворожбіт В.В.

МЕТОДОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Концепціями національного, громадянського, превентивного виховання, Законом України "Про захист суспільної моралі", Указом президента України „Про першочергові заходи щодо збагачення та розвитку культури і духовності українського суспільства”, програмними документами, прийнятими у контексті Болонського процесу, – наголошено на доцільності звернення і творчого застосування педагогічно цінного досвіду духовно-морального виховання дітей та молоді в сучасній освітній практиці.

Сучасна шкільна практика характеризується загостренням протиріччям між універсалізацією цілей виховання і вимогами особистісно орієнтованої педагогіки, орієнтацією на сучасні організаційні потреби шкільного життя і стратегічними орієнтирами державних виховних програм. Визначальним для теоретичного освоєння історико-педагогічного процесу взагалі і духовно-морального виховання дітей зокрема, є розробки питань методологічних засад педагогічних реалій у другій половині XIX ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Аналіз останніх досліджень і публікацій українських науковців – І. Беха, М. Боришевського, О. Вишневського, П. Ігнатенка, В. Лутая, Р. Скульського, О. Сухомлинської та ін. – свідчить про поліаспектність і складність досліджуваної проблеми.

Формулювання цілей статті... Цілі статті: розкрити питання методології вивчення проблем духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів в історичному аспекті.

Виклад основного матеріалу дослідження... Методологія вивчення проблеми духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів в Україні середини XIX – початку XX ст. передбачає виділення трьох компонентів. Перший утворюють емпіричні матеріали, які охоплюють факти, зафіксовані в теорії виховання та організації освітнього процесу в загальноосвітніх закладах України середини XIX – початку XX ст. Ці матеріали детерміністського матеріалістичного характеру: дослідження об'єктивних виробничо-економічних та соціально-політичних чинників, що впливали на виховну практику та розробку її теоретичних основ; природні та суспільні явища, що розкривають соціально-історичні, культурні умови становлення і розвитку ідей духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів. Також важливим є аналіз економічних, політичних умов, в яких відбувалося духовно-моральне виховання дітей у досліджуваній період. Значимим також є джерела розвитку людини як особистості, що знаходяться поза людиною, коли її формування відбувається за „соціальною програмою”, під впливом суспільних чинників, у тому числі виховних: суспільна мораль у конкретну історичну епоху, розвиток нормативної бази в галузі освіти, прогресування людинознавчих наук, мистецтва, вплив на розвиток педагогічної науки релігії, зокрема православ'я як наймасовішої течії.

Другу групу компонентів утворюють первісні постулати, аксіоми, що у своїй сукупності описують ідеалізований предмет дослідження. Таку основу формують теоретичні узагальнення педагогів досліджуваного періоду, публікації урядових документів, інструкцій, циркулярів, розпоряджень, що розкривають ідеологічну основу духовно-морального виховання, логіку добору форм, методів, засобів духовно-морального виховання дітей.

Третя група компонентів – сукупність показаних в педагогічній теорії тверджень з їх доведенням, що складають масив теоретичного знання, стали основою педагогічних виховних концепцій, поширених у досліджуваній період. Ми погоджуємося з думкою І. Беха про те, що виховна методологія – це система положень, які виступають пояснювальними схемами щодо організації виховного процесу [2, с. 16]. З огляду на це сучасна методологія, на яку орієнтує чинне законодавство у сфері адміністративного права, покликана створити таку теорію і практику педагогічного мислення і діяльності, яка забезпечить дієвість ієрархічної структури результатів загальної освіти: духовно-моральне виховання, саморозвиток особистості, якість загальної освіти.

Основою методології вивчення питань духовно-морального виховання визначено фундаментальні ідеї філософії антропологізму, екзистенціалізму, персоналізму, теїзму в обґрунтуванні науки за Г. Ульріці та Ф. Хармсом, еволюціоністської філософії науки Г. Спенсера. Також у ході розробки теоретичних питань враховано взаємозв'язок і взаємодію раціоналізму та емпіризму, що утворили основу світського гуманізму (В. Горський, М. Каган, О. Уледов, В. Шинкарук) в теорії наукового пізнання про єдність процесів, взаємозв'язок і взаємозалежності явищ об'єктивної дійсності; положення про взаємозв'язок, зокрема вивченню внутрішнього духовного світу людини (І. Кант, Г. Сковорода, В. Соловйов, Е. Фромм, П. Юркевич та ін.). Природу духовності, особливості духовно-морального виховання у культурологічному аспекті, з позиції християнської етики розглянуто у працях М. Бахтіна, М. Бердяєва, В. Вернадського, В. Зеньківського, І. Ільїна, М. Лоського, П. Флоренського, Л. Шестова. Сучасні філософи Т. Біленко, К. Шудря у своїх поглядах стосовно природи духовності схильні спиратися на національно-культурні джерела духовності українського народу. Аналіз досліджень указаних авторів дозволяє стверджувати, що поєднання релігійної філософії, породженої кризою раціоналізму середини XIX – початку XX ст. було найоптимальнішим фоном для відродження та посилення тенденцій духовно-морального виховання та одночасної кампанії по обмеженню впливу церкви та формування системи цінностей громадян Російської імперії, розвитку на їх основі перспективних прагнень особистості, її духовно-морального сходження.

Розкриття методології проблем духовно-морального виховання передбачає аналіз історично складених концепцій виховання, які визначають організаційний, змістовний і методичний аспекти виховної роботи. Найбільш поширеною у період дослідження і в наш час залишається концепція народності у вихованні, яка базується, по-перше, на історичному досвіді виховної роботи конкретної етнічної групи, певної національності, і, по-друге, вбирає в себе загальнолюдські цінності в царині виховної діяльності. Ідею народності у вихованні обстоював К. Ушинський. Учений після ознайомлення із системами освіти й виховання в країнах Західної Європи опублікував 1857 р. працю “Про народність у громадському вихованні”. Спираючись на аналіз філософського, історичного й педагогічного матеріалу, автор розкрив закономірність, якій підлягає розвиток виховання. Ця закономірність названа ним принципом народності й полягає в тому, що система освіти в кожній окремій країні будується насамперед відповідно до потреб і специфічних особливостей народу цієї країни. Саме ці потреби й особливості насамперед визначають форми і зміст розвитку освіти, процесу виховання. Тому механічне запозичення, штучне перенесення якихось виховних матриць, освітніх систем з одного національного ґрунту на інший в основі своїй приречене на невдачу.

Підсумовуючи аналіз історичного, педагогічного досвіду виховання багатьох народів, К. Ушинський писав: “Загальної системи народного виховання для всіх народів немає не тільки на практиці, а й у теорії, і німецька педагогіка не більше як теорія німецького виховання. У кожного народу своя особлива національна система виховання; а тому запозичення одним народом у іншого виховних систем є неможливим. Досвід інших

народів у справі виховання є дорогоцінною спадщиною для всіх, але якраз у тому ж розумінні, в якому досвід всесвітньої історії належить усім народам. Як не можна жити за зразком іншого народу, яким би принагідним не був цей зразок, так не можна виховуватися за чужою педагогічною системою, яка б вона не була струнка і добре обдумана. Кожний народ щодо цього повинен випробувати свої власні сили” [7].

Концепція народності духовно-морального виховання має залишатися основоположною для України. Не варто копіювати і бездумно пересаджувати на наш специфічний національний ґрунт освітньо-виховні системи інших народів, хоча вони й можуть видаватися привабливими. Ті країни, які зуміли відстояти свою національну ідентичність у справі виховання (Японія, Велика Британія, Швеція, Фінляндія та ін.), вистояли проти експансії так званої масової культури, мають успіхи не лише в освіті, а й у царині соціально-економічного розвитку взагалі. Варто наголосити на значимості ідеї про те, що система виховання в кожній країні – це своєрідне соціальне замовлення суспільства. Вона цілеспрямовано проектується на ідеалізовані результати. Прикладом цього вважаємо концепції національного виховання (І. Бех, Т. Дем'янюк, А. Капська, І. Мартинюк) і громадянського виховання особистості (М. Боришевський, С. Рябов, О. Сухомлинська, К. Чорна), що є результатом міждисциплінарних (філософських, психологічних і педагогічних) досліджень і спрямовані на побудову цілісної теорії виховання особистості.

Установлено, провідні методологічні принципи досліджень духовно-морального виховання дітей: конкретно-історичне вивчення суспільних явищ у усій різноманітності їх зв'язків, залежностей та опосередкувань; діалектична єдність загального та окремого у педагогічних явищах; єдність виховання та життя; взаємозв'язок та взаємозалежність педагогічної теорії та практики [5, с.80].

Теоретична база духовно-морального виховання ґрунтується також на принципах об'єктивізму та історизму, причинності, світоглядного плюралізму, сприйняття існування особливої різної культури й різних традицій у духовно-моральному вихованні дітей, толерантності, що допомагає уникати заангажованості, одномірності в аналізі проблеми духовно-морального виховання дітей в різні історичні періоди розвитку українського суспільства середини XIX – XX ст. Принцип історизму є провідним. Особливість його функціонування в історико-педагогічному дослідженні полягає насамперед у зорієнтованості через минуле у майбутнє, з'ясуванні того, чим і яким був досліджуваний педагогічний феномен. Історизм у вивченні проблем духовно-морального виховання – це насамперед з'ясування не тільки того, якою була система виховання дітей у певній моделі педагогічного процесу (зокрема у період дослідження пріоритетною була модель педагогічного традиціоналізму), а й установлення історично зумовлених тенденцій, причинно-наслідкових зв'язків цілей, змісту, способів і засобів виховного впливу на дітей. В дослідженні проблеми духовно-морального виховання цей принцип потребує конкретизації особливостей виховання дітей у різних типах шкіл, які формувалися під впливом соціально-економічного, політичного та історичного розвитку українських земель, визначення тенденцій розвитку, у контексті трансформації освітньої ідеології, становлення національного виховного ідеалу як поєднання загальнолюдської та національної традицій, дослідити ґенезу ключової ідеї, більш детально відтворити реальну картину становлення і розвитку теорії духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів.

Значимим є принцип причинності, який дозволяє виділити функціональні аспекти загальної освіти стосовно духовно-морального виховання. Зокрема системно-структурний аналіз історичних процесів, педагогічних явищ і фактів дозволив виділити функціональні якості сім'янина, господаря, громадянина, фахівця (фактично усі соціальні ролі) через високі міжособистісні ідеали і відносини на основі християнських цінностей; урегульованість цілей і завдань духовно-морального виховання дітей, що реалізовувалися через мережу освітніх закладів, спеціалізовані інститути – сім'ю, церковну парафію, інші соціальні структури, громадські установи; вільний, нелінійний розвиток духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів, про що свідчила залежність якості і результативності від рівня підготовки учителів, законовчителів, вихователів, класних наставників, інших чинників.

Установлено, що ідеологічний аспект мети духовно-морального виховання залежав від розвитку державно-громадського управління освітою. Тому важливим є принцип світоглядного плюралізму, сприйняття існування особливої різної культури й різних традицій у вихованні дітей, толерантності, що допомагає уникати заангажованості, одномірності аналізу досліджуваної проблеми в обраних хронологічних межах. Під час роботи нами було дотримано принцип еволюційності такого поняття як виховний ідеал, що логічно витікає з історичного розвитку подій та поступальності історичного процесу. До процесу переосмислення виховного ідеалу особистості включились представники різних течій: захисники православної традиції (М. Олесницький, С. Миропольський, С. Рачинський, В. Зеньківський, М. Рубінштейн), теоретики вільного виховання (К. Вентцель). Педагоги демократичного напрямку намагалися перемогти консерватизм перших і крайнощі других і поєднати світську і православну традиції, духовно-релігійні цінності і об'єктивне наукове знання (В. Стоюнін, М. Демков, В. Вахтеров, П. Каптерев, С. Русова). Поняття ідеалу виховання поєднало у собі елементи духовності, соціальності, культуровідповідності, гармонійності, громадянськості, гуманізму.

У період дослідження велике значення мав принцип превентивності. Держава, виховні інститути здійснювали охоронну освітню політику, що передбачала профілактику негативних проявів поведінки дітей та учнівської молоді. При цьому мала бути забезпечена система заходів економічного, правового, психолого-педагогічного, соціально-медичного, інформаційно-освітнього характеру з формування позитивних соціальних установок, запобігання різних проявів деструктивної поведінки дітей. Принцип превентивності розкриває значимість авторитету педагога-вихователя, наставника в духовно-моральному вихованні дітей.

Ціннісний вимір, за справедливим висновком О. Сухомлинської [6, с. 12], в історико-педагогічних дослідженнях визначається результативністю досліджуваних ідей, мірою їх впливу на подальший розвиток загальноосвітньої школи і педагогіки. Довгострокова практика життєдіяльності українського суспільства, історичний досвід доводять дієвість і високі результати духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів. Зокрема це практичні поради визначних персоналій, які творили українську науку, історію у першій половині ХХ ст.

На загальнонауковому рівні використано принципи і методи системного підходу до пізнання, які вимагають вивчати явища, факти, процеси у відношеннях і зв'язках з іншими соціальними системами (політичною, економічною, ідеологічною тощо); конструктивно-генетичні засади, на основі яких відбувається розподіл процесу на етапи, встановлюється науково обґрунтована періодизація (В. Загвязинський, Е. Юдін та ін.). Системний підхід у розгляді проблем духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів в цілісній структурі навчально-виховного процесу школи до цього часу повною мірою не реалізований. У сучасній загальноосвітній школі, на жаль, спостерігаються розпливчаті виховні орієнтири, роздробленість цілей, змісту і ціннісних установок. Педагогічні зусилля часто витрачаються на подолання і профілактику різних форм поведінки школярів, що відхиляється, на миттєві організаційні потреби шкільної життєдіяльності або задані зверху орієнтири. При цьому цілісна структура навчально-виховного процесу з її продуманим вмістом і відповідною йому стратегією і тактикою втілення в життя часто відсутня.

Система духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів в історичній проекції включає матеріальні об'єкти (цілі, завдання в контексті загальної освітньої мети, доцільні засоби і шляхи їх реалізації, елементи змісту навчальних предметів, форми і методи виховання і виховуючого навчання, правила поведінки учнів у школі і поза межами навчального закладу), що органічно розкривають структуру загальної освіти в українських губерніях досліджуваного періоду, елементи педагогічної теорії. Матеріальні об'єкти, що утворюють предмет дослідження духовно-морального виховання змінні і мають різне функціональне значення: володіють властивостями, утворюючи структурні зв'язки з іншими елементами педагогічного процесу; визначають функціональне значення певного типу загальноосвітніх навчальних закладів; формують тенденції розвитку духовно-морального виховання як педагогічної категорії та соціально значимого процесу.

У нашому дослідженні духовно-моральне виховання учнів загальноосвітніх шкіл ми розглядаємо як цілісну систему, тобто таку, яка створює інтегративну якість (або сукупність якостей), яка не притаманна компонентам, що складають цю систему [1], забезпечує цілісну побудову усієї системи виховної роботи, яка передбачає активну діяльність та взаємодію всіх суб'єктів виховання, чітке планування їх взаємодії, розподіл функцій, взаємозв'язок основних компонентів виховного процесу (завдань, змісту, методів, форм, засобів виховання та аналізу його результатів), створення сприятливих умов для духовно-морального виховання. Ми керувалися компонентами системного підходу, виділеними науковцем М. Каганом: предметний аспект (з'ясування, структури системи духовно-морального виховання, визначення способів і засобів взаємозв'язку компонентів структури духовно-морального виховання); функціональний аспект (розкриття внутрішнього та зовнішнього функціонування елементів системи духовно-морального виховання); історичний аспект (генетичний та прогностичний вектори предмета дослідження) [4].

Представлена методологія адекватно описує стан і відношення такого складного системного феномену, як духовно-моральне виховання, у структурі якого виділено наступні рівні.

1. Рівень матеріального, тілесного, як об'єктивний процес формування знань, умінь, навичок, досвіду діяльності людини на основі гуманістичного релігійного світогляду у конкретних історико-культурних і соціально-економічних умовах.

2. Рівень душевного, що виявляється через складну ієрархію відчуттів, переживань, прийняття і осмислення дитиною духовних і моральних цінностей.

3. Рівень духовного (містичного, ірраціонального, сакрального), що передбачає зв'язок з іншими напрямками виховання через категорії віри, совісті, моральності, божественного кохання (агапе).

Вибір методів дослідження історії духовно-морального виховання визначається сукупністю поставлених завдань, серед яких переважає визначення характеристик духовно-морального виховання як цілісного явища, співвідношення його підсистем у системотворчій взаємодії освітнього процесу. До доволі цікавих висновків призвело зіставлення основних позицій дирекції, викладачів та теоретиків, зіставлення практики втілення завдань духовно-морального виховання у школах різного типу в українських губерніях. Аналіз та синтез розрізнених у

спогадах, щоденниках, записах подорожуючих висловлювань та думок викладачів, учнів, науковців, поєднання окремих згадок в періодиці того часу стосовно заходів з оновлення основ світорозуміння дозволили поділити їх на логічні частини з метою послідовного з'єднання у структуроване ціле. Що згодом дало змогу з'ясувати відмінності у духовно-моральному вихованні різних категорій населення.

Вище викладене аргументувало звернення до таких параметрів аналізу проблем духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів в історії української педагогічної думки: соціальні характеристики загальної освіти, що виявлялися в динаміці мети духовно-морального виховання; особливості законодавчого регулювання педагогічної науки і освітньої галузі; елементи освітньої політики, передусім – ставлення держави і суспільства до питань духовно-морального виховання; визначальні концептуальні ознаки змісту і методичного забезпечення духовно-морального виховання дітей.

Метод порівняльного аналізу дає змогу виявити теоретичні напрацювання відомих педагогів досліджуваного періоду, розкрити динаміку цілей, завдань і змісту духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів України середини XIX – початку XX ст.

Метод аналогії дав змогу з позицій сучасної педагогічної науки розкрити історичні умови формування виховних концепцій, які впливали на організацію духовно-морального виховання дітей у різних типах закладів загальної освіти, виявити спільне й відмінне у засобах, прийомах і методах виховного впливу. За допомогою зіставлення визначено сутність духовно-морального виховання, розкрито особливості педагогічної діяльності у визначеному напрямку в закладах загальної освіти різних відомств у досліджуваній період. Типологічне порівняння дало змогу пояснити подібність не пов'язаних між собою педагогічних явищ, виявлених під час узагальнення практики духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів в українських губерніях. Генетичне порівняння як метод дослідження використано для розкриття витоків досліджуваної проблеми.

Використовуючи метод моделювання (модель – науково обґрунтований, представлений як у вигляді схеми, опису педагогічного процесу, конструкцій, знакових форм педагогічний процес, що відображає й відтворює певну структуру, якості, взаємозв'язки і відносини між елементами цього об'єкта), у нашому дослідженні ми здійснили спробу зберегти дух культури тієї епохи, сконструювати логіко-семантичну модель організації духовно-морального виховання дітей. Ми керувалися напрацюваннями сучасної теорії виховання, в якій виховна система розглядається як цілісний організм, який виникає у процесі інтеграції основних компонентів виховання (мета, суб'єкти виховання, їх діяльність, спілкування, відносини, кадровий потенціал, матеріальна база), що сприяє духовному розвитку і саморозвитку особистості, створенню своєрідного, за визначенням К. Ушинського [7], так званого духу школи. Серцевиною виховного процесу є особистість – її нахили, здібності, потреби, інтереси, соціальний досвід, самовідданість, характер. Однією із визначальних ознак виховної системи обрано взаємозв'язок впливів: родини, вчителя, соціальних об'єктів, довкілля (освітнього чи виховуючого середовища). Родина, її духовно-моральні цінності є складниками суспільних. Залучення до співпраці управлінської, духовної, культурно-мистецької еліти та громадських інституцій у період нашого дослідження створило унікальне середовище координації та інтеграції всіх ланок виховної системи.

Концептуальні ознаки змісту і методичного забезпечення духовно-морального виховання дітей досліджено на конкретно науковому рівні через історико-генетичний аналіз положень і прикладних узагальнень ідей духовного, морального виховання дітей у творчості класиків педагогіки С. Архангельського, В. Вахтерова, М. Демкова, П. Каптерева, М. Пирогова, К. Ушинського та ін.

Загально визнаним є факт про те, що будь-яка періодизація не може бути абсолютною. Оскільки періодизація історії становлення теорії та практики духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів освіти не розроблена, пропонуємо обґрунтовану нами періодизацію як один із можливих варіантів. При цьому історію духовно-морального виховання розглядаємо як складову вітчизняної історико-педагогічної науки, загальної освіти, спираючись на періодизації, розроблені науковцями: Н. Гупаном [3, с. 22], О. Сухомлинською [6, с. 47-66]. Також взято до уваги результати досліджень історії освітньої політики за часів входження більшої частини українських земель до складу Російської імперії, представлені у працях В. Вихрущ, Н. Побірченко та ін. Отже, розвиток теоретичних ідей і практики духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів України у середині XIX – на початку XX ст. ми поділяємо на три етапи. Перший перехідний (кризовий) етап тривав з кінця 1830-х рр. до 1866 р. Він пов'язаний з кризою державної ідеології у галузі загальної освіти й охоплює період формування та устаткування загальних навчальних закладів різних відомств. Під час цього етапу відбувалося формування установки духовно-морального виховання на вироблення свідомого громадянства у молоді у межах замкненості православного християнського вчення, розроблено перші нормативні документи. Що чітко визначали цілі, завдання і змістовне забезпечення духовно-морального виховання дітей та учнівської молоді у різних типах шкіл. Другий етап – основний (формулюючий) – тривав з 1866 р. до 1898 р. Він включає в себе період боротьби урядовців, церковних діячів і представників прогресивної педагогічної думки щодо визначення мети духовно-морального виховання і доцільних засобів її досягнення в умовах реформування мережі закладів загальної освіти. Головною ознакою етапу є визначення пріоритету релігійної освіти у загальноосвітніх закладах.

Третій етап отримав назву поновлювального чи пристосувального. Він тривав з 1898 до 1917 р. Основною характеристикою цього етапу є орієнтування загальної освіти на державно-конфесійну, у якій вирішальна роль в організації духовно-морального виховання учнів узгодженій взаємодії громадських, освітніх, наукових, церковних установ і сім'ї. Іншою ознакою третього етапу є поступове зростання уваги до зарубіжного досвіду організації духовно-морального виховання у полікультурному і мультирелігійному навчальному середовищі.

На основі вивчення досвіду українських педагогів та урядовців XIX – початку XX ст. робиться спроба запропонувати організаційно-функціональну схему процесу духовно-морального виховання в загальноосвітніх закладах України указанного історичного періоду, яка включає мету, зміст послідовних етапів, умови, засоби реалізації виховних завдань, що в сукупності розкривають специфіку формування світоглядних засад духовно-морального виховання як історико-педагогічного феномену. Головним функціональним завданням запропонованої схеми є поєднання чинників, що визначають ефективність даного процесу. Її новизна полягає у визначенні послідовних етапів формування теоретичних засад, сукупності історико-педагогічних умов та доцільної системи засобів, що забезпечують позитивні зміни в структурі світогляду української молоді середини XIX – початку XX ст.

Виокремлені чинники не є вичерпними, однак, вони впливають на загальні умови, які мали безпосередній прямий вплив на формування навчальних програм, відбивалися на зміні суспільних настроїв, а також лежали в основі розробки відповідних філософсько-педагогічних доктрин, якими керувалися українські освітяни досліджуваній період. Остання умова – протистояння політичних, релігійних і прогресивних педагогічних кіл впливало на вибір засобів реалізації цілі і завдань духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів досліджуваного періоду.

Аналіз реальних наслідків політичних заходів у галузі загальної шкільної освіти дозволили виявити систему використаних засобів забезпечення духовно-морального виховання, до яких ми відносимо: організацію навчальних курсів релігійного спрямування; просвітницьку діяльність релігійних товариств, православної церкви; програми підготовки учителів та інспекторів навчальних закладів; формування ідеології загальної освіти на основі канонів православної віри і релігійної філософії; законодавче регулювання питань викладання дисциплін гуманітарного, природничо-наукового, прикладного спрямування; б) економічні і політичні важелі впливу з боку уряду на організацію духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів.

Визначено основні наслідки еволюції ідей духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів України досліджуваного періоду. Найявний історичний матеріал, автентична джерельна база, обрані методи історико-педагогічного дослідження дозволили зробити комплексний аналіз провідних тенденцій духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх шкіл українських губерній середини XIX – початку XX ст. Так, тенденційні історичні факти нами були систематизовані у наступну систему: педагогічний консерватизм (традиціоналізм) та еkleктизм; закладання основ державної шкільної системи; десакралізація суспільних наук, посилення науковості викладання.

Виявлення витоків, тенденцій розвитку теоретичних ідей і досвіду духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів України середини XIX – початку XX ст. допомогло з розробкою програми духовно-морального виховання учнів сучасних загальноосвітніх закладів України у контексті полікультурного і мультирелігійного середовища, методичних рекомендацій до використання інформаційних технологій у виховній роботі вчителів.

Висновки... Визначені методологічні підходи до духовно-морального виховання особистості для розкриття ієрархічного взаємозв'язку вищезазначених нових особистісних якостей особистості в нерозривній діалектичній єдності, системному взаємозв'язку. Ціннісно-світоглядний характер предмета дослідження зумовив вибір методів наукового пошуку. Аналіз ідеологічного складника прикладно-нормативних складників духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів України досліджуваного періоду, ідеологічної і морально-етичної аргументації дали змогу розкрити динаміку розвитку теорії духовно-морального виховання. У дослідженні застосовано групу репрезентативних методів, інтегративний підхід для осмислення ролі родини, соціальних інституцій, авторитету наставника в духовно-моральному вихованні дітей і учнівської молоді у середині XIX – на початку XX ст. Методи реконструкції, моделювання в роботі використано для досягнення практично зорієнтованих завдань. Подальшої наукової розробки потребують питання компаративного аналізу духовно-морального виховання дітей в Україні та інших країнах світу, зіставлення нормативного забезпечення виховного процесу в школі.

Література

1. Афанасьев В.Г. О системном подходе к воспитанию / В.Г.Афанасьев // Советская педагогика. – 1991. – № 2. – С. 77.
2. Бех І.Д. Моральний розвиток особистості в історико-педагогічному осмисленні / І.Д.Бех // Рідна школа – 2004. – № 1. – С. 16-19.
3. Гулан Н.М. Розвиток історії педагогіки в Україні (історіографічний аспект) : Дис... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Нестор Миколайович Гулан ; АПН України. Ін-т педагогіки. – К., 2001. – 443 с.
4. Каган М.С. Человеческая деятельность (Опыт системного анализа) / М.С.Каган. – М. : Наука, 1974. – С. 22-30.

5. Лихачев Б.Т. Педагогика : Курс лекцій / Б.Т.Лихачев. – М. : Педагогика, 1996. – С. 80-82.
6. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес : нові підходи до загальних проблем / О.В.Сухомлинська. – К. : А.П.Н., 2003. – 68 с.
7. Ушинский К.Д. О нравственном элементе в русском воспитании / К.Д.Ушинский / Избранные произведения. – М. – Л, 1946. – С. 148-195.

Анотація

У статті автор розкрив окремі аспекти методології вивчення питань духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів. Головна увага приділена принципу історизму, аналітичним методам дослідження.

Аннотация

В статье автор раскрыл отдельные аспекты методологии изучения вопросов духовно-нравственного воспитания учащихся общеобразовательных заведений. Главное внимание уделено принципу историзма, аналитическим методам исследования.

Summary

The author revealed some aspects of methodology for studying the issues of spiritual and moral education of secondary schools students. The main attention is paid to the principle of historicism, the analytical methods of the research.

Ключові слова: теорія, методологія, духовно-моральне виховання, принципи, методи.

Ключевые слова: теория, методология, духовно-нравственное воспитание, принципы, методы.

Key words: theory, methodology, spiritual and moral education, principles, methods.

Подано до редакції 11.10.2011.

УДК 37.013.73

©2012

Калюжна Т.Г.

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ АКСІОСФЕРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Генетично поняття “технологія” є атрибутом будь-якого виготовлення предмету або речовини, яке у міру науково-технічних відкриттів стає все більш різностороннім і тривалим. Проте, не дивлячись на початкову закріплену цього поняття за сферою матеріального виробництва, воно вже давно застосовується в сферах невиробничих, гуманітарних: науці, мистецтві, культурі і так далі. Не виключенням в цьому ряду виявилася і освіта. Нині все частіше в професійному вжитку звучать термінологічні поєднання типу “педагогічні технології”, “технології навчання” та “інноваційні технології”. Для формування професійної свідомості вчителя, необхідно з’ясувати, чому, коли і як це поняття було введено в науку, яку змістовну еволюцію воно пройшло, яке його загальноприйняте визначення в сучасній педагогічній науці і практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми... Відомо, що тривалий час, починаючи з Я.Коменського і аж до початку ХХ століття, навчально-виховний процес розглядався виключно в рамках дидактики і приватних методик. У 20-і роки словосполучення «педагогічна технологія» (іноді «педагогічна техніка», що, по суті, одне і теж) без достатнього пояснення значення вживалося В.Бехтеревим, А.Ухтомським, С.Шацьким та іншими представниками нової науки педології. У 30-ті роки, А.Макаренко, вважаючи, що «педагогічне виробництво» нічим істотним не відрізняється від матеріального виробництва, наполягав на впровадженні в навчально-виховний процес таких найважливіших понять, як “...технологічний процес, облік операцій, конструкторська робота, застосування кондукторів і пристосувань, нормування, контроль і бракування [2, с. 149]”.

На Заході (перш за все в США), про технологію в освіті заговорили приблизно в цей же час у зв’язку з введенням в навчальний процес аудіо-візуальних засобів, які кардинально змінили організацію навчально-пізнавальної діяльності учнів. Інтерпретація поняття “технологія” в рамках педагогіки зазнала значних змін, трансформуючись з “технології освіти” (technologi in education) в “технологію освіти” (technologi of education) і далі – в “педагогічну технологію” (educational tehnology).

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягає у з’ясуванні історичних аспектів введення у науковий обіг поняття “технологія”; аналізі технологічних підстав розвитку ціннісних орієнтацій особистості; визначенні ролі в цьому процесі особистісно-орієнтованих, діалогових, комунікативних технологій; обґрунтуванні цінності діалогових технологій у формуванні аксіосфери майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження... Психологічною базою для технологізації педагогічних процесів і явищ послужили ідеї нового напрямку в психології, що отримав назву “біхевіоризм” (від англ. *behaviour* – поведінка), який зародився в США (Б.Скіннер, С.Гібсон, М.Жіллетт, Т.Сакамото). Відмінна риса біхевіоризму – зведення “психічного буття” особистості до її спостережуваних проявів (рухових, мовних та ін.). Згідно цієї теорії,